

ČUDOVITO PREŽIVETJE

Marijan Masterl, ilustracije Ive Šubic

Golgota ranjenega partizana

V napadenem Pečnikovem vodu 2. čete Cankarjevega bataljona na Mošenjski planini je bilo 13. januarja 1942 največ poljanskih vstajnikov. Med njimi tudi Franc Igljč iz Kremenika v Poljanski dolini, osrednja osebnost te resnične in pretresljive zgodbe. Pripovedovala nam bo, kako se je v nogo težko ranjeni nekdanji oglar France, sedaj partizan, vajen vseh življenjskih tegob in trdega življenja, ob močni volji po preživetju sam rešil iz obkoljene kočice na Mošenjski planini. Po vseh štirih se je plazil dvanajst ur, štiri kilometre daleč v snegu in mrazu -32°C . Brez zdravniške pomoči si je dve leti sam zdravil poškodovano stopalo noge.

Njegovo izpoved dopolnjujejo še živeči dobrotniki, ki so ranjenemu partizanu nudili v stiski za ohranitev življenja nesebično pomoč ne glede na sovražnikove grožnje, ki jih je v januarju 1942 objavil nemški stenski časopis (Wandzeitung). Na njem sta bila dva opozorilna in hkrati strahovalna stavka: "Kdor gre z nami, gre varni bodočnosti nasproti! Kdor je proti nam, bo pogubljen!"

Kdo je France Igljč iz Kremenika v Poljanski dolini

Po domače mu rečejo Gobovškov France. Rodil se je v 13-članski družini pri Gobovšku v Kremeniku 27. februarja 1906. Pred vojno in še po vojni se je preživiljal s kuho oglja, ali kot sam pravi: "Koparil sem 40 let." Od kmetov je kupoval drva in letno skuhal okoli deset kop. Oglje je prodajal trgovcu Vebru na Trati (pri škofjeloškem kolodvoru). Stanoval je sam v kajži streljaj jugovzhodno od rojstne hiše vse do prihoda Cankarjevega bataljona v Poljansko dolino. Še danes je neporočen.

France postane poljanski vstajnik

Po zmagi Cankarjevega bataljona v Rovtu se je v Poljanski dolini govorilo, da Nemce že jemlje hudič in da je pred vrati splošna vstaja po celi Gorenjski, ki bo Nemce dotokla, in bo vsak čas konec vojne. Mobilizacija kot spremljevalka poljanske vstaje je segla tudi visoko v hribovska naselja. Iz Kremenika

sta se poleg drugih vaščanov skupaj odpravila na partizansko zbirališče pri Brdarju v Vinharjih v sredo 24. decembra 1941 soseda France Igljč in Pavle Stanonik, po domače Perkov. Oba sta bila vključena v 2. četo Cankarjevega bataljona, ki jo je vodil legendarni komandir Jaka Bernard.

Kot borca Cankarjevega bataljona sta se bojevala pri Skoblovi bajti (pod severnim pobočjem Pasje ravni), kjer je ta četa izvojevala svojo odločilno zmago in zaustavila 27. decembra prodirajočega sovražnika, ki je silovito napadal z zahodne strani in skušal zabiti klin v branjeno ozemlje v Bukovem Vrhju. Oba borca iz Kremenika sta se s Cankarjevim bataljonom umikala v Selško dolino in v Dražgoše. Udeležila sta se bitke v Dražgošah, vendar sedaj ne več skupaj. Perkov Pavle je bil v Dražgošah ob reorganizaciji bataljona dodeljen v samostojni Bičkov vod, France pa je še nadalje ostal v Pečnikovemvodu 1. čete. Odrejen je bil za kuharja, saj je bil kopar in samski vajen tega nepogrešljivega opravila.

Pečnikov in Bičkov vod na Mošenjski planini

Poveljstvo Cankarjevega bataljona je med dražgoško bitko, od 9. do 11. januarja 1942, računalo, da lahko pridejo Nemci iz radovljiške strani čez Jelovico in udarijo bataljonu v hrbet. Prvi dan boj je zato v vrh Dražgoške gore poslal Jaka Bernard dva oglednika. Drugi dan, v soboto, 10. januarja, pa močnejšo zasedo, ki ji je poveljeval Ive Šubic (akademski slikar). Zasedla je položaje ob nekdanji Heinricharjevi (Oštermanovi) gozdni cesti med vrhnjo postajo rudenske tovarne žičnice in gorskim prevalom Gregorjevcem na Jelovici. Kraj zasede je bil od žičnice oddaljen 1,7 km in ima ledinsko ime Termavc. Jože Krajc – Žakeč, politični komisar 2. čete, je po izjavi Iveta Šubica borca pripeljal na Jelovico in jim določil vzvišene položaje zahodno od poti. Zasedi, v kateri so bili Poljanci iz Pečnikovega voda, je Krajc pred vrnitvijo v Dražgoše zabičal takole: "Dokler bo tu kdo izmed vas še živ, Nemci ne smejo priti v Dražgoše."

V nedeljo, 11. januarja 1942, so Nemci tretji dan boj prebili partizanske položaje na Jelenščah (najviše ležeči vzhodni zaselek Dražgoš) in začeli prodirati navzdol na Peči. Cankarjev bataljon se je urejeno umaknil po takratni izgaženi vozni poti na vrh Dražgoške gore. Zasedel je brunarico ob vrhnji postaji tovarne žičnice, koč in hlev na bližnji planini Kališnik, kjer je imel svojo osrednjo gozdarsko postojanko lesni trgovec Heinrichar iz Škofje Loke.

S prihodom bataljona na Jelovico je njegovo poveljstvo Šubičevo zasedo premaknilo iz bližnjega Trmavca naprej na Mošenjsko planino (4 km od Kališnika). Od tu je vodila izgažena vozniška pot proti severovzhodu na vrhnjo postajo lipniške tovarne žičnice. Kraj se imenuje Razpok.

Ko se je Cankarjev bataljon že v drugo tako rekoč izmuznil razjarjenim Nemcem iz njihovih klešč (prvič 27. decembra 1941 v Bukovem in v Valterskem Vrhju), je bil blejski smučarski patroljni oddelek štiridesetih Nemcev 13. januarja 1942 poslan čez Lancovo in Lipnico na Jelovico. Imel je nalogo, da preišče predvsem koč na Martinčku in na Selški planini, da prečka Jelovico in sestopi v Bohinjsko dolino. Namen nemške preiskave je bil, da ugotovi, kje so enote Cankarjevega bataljona, in da jih uniči. Iz tega povelja, ki ga je izdal komandant policijskega smučarskega patroljnega oddelka (Polizeiskstretifenabteilung) major Otto Mann,¹ je razvidno, da njihovega prihoda na Mošenjsko planino ni povzročilo morda kako izdajstvo pred 13. januarjem, temveč povsem razumljiv ukrep Nemcev, poiskati Cankarjev bataljon, ki se je iz Dražgoš umaknil na Jelovico. Dokazano je, da so policisti ob prihodu na Jelovico najprej obiskali Razpok, koč ob vrhnji postaji lipniške tovarne žičnice, kjer so iskali voznike in državno gozdarsko postojanko na Martinčku.² Tako so prve podatke o razmerah na Jelovici lahko dobili policisti le na teh dveh mestih. O tem, kaj so Nemci tu izvedeli, ni zanesljivih virov, zato lahko le ugrabimo o tem, ali so bili partizani na Mošenjski planini resnično izdani in na kakšen način? Ali pa so jih Nemci po naključju odkrili na poti čez Mošenjsko na Lipniško planino. Po partizanski nedokumentirani

razlagi naj bi gozdarski upravitelj na Martinčku Košmrl obvestil prišle policiste, da se na dva kilometra oddaljeni Mošenjski planini mudi skupina partizanov, ki se je sem umaknila iz Dražgoš. To novico naj bi Košmrl izvedel iz prisluškovanja pogovoru, ki sta ga imela na Martinčku dva pribežnika iz Dražgoš, ki sta tja prispela z Mošenjske planine.³ Do domnevne izdaje naj bi tako prišlo posredno. Pribežnika sta lahko videla predvsem Šubičevo zasedo, ki se je v tistem času že mudila na Mošenjski planini.

Pred prihodom policistov na Martinček sta drug za drugim prišla z južne strani na Mošenjsko planino dva voda Cankarjevega bataljona. Najprej Pečnikov in nato še Bičkov vod. Slednji je imel nalogo zamenjati prvega, ki naj bi se vrnil na Kališnik. Ob prihodu na Mošenjsko planino je Pečnik pobral Šubičevo zasedo v vnožju planine in postavil močnejšo pod poveljstvom Rafaela Buha - Ježeva okoli 800 m vzhodno pred Mošenjsko planino v enainvajsetem gozdnem oddelku. Ta naj bi ob prihodu Nemcev po naravni poti čez Bodlajko opozorila svoj vod, da bi se lahko pravočasno pripravil na spopad ali umik. Tako poveljstvo bataljona kot vodnik Pečnik sta pričakovala, da bodo Nemci brez smuči prišli s severovzhodne strani po izgaženi vozni poti. Torej po poti, ki jo je zapirala Buhova zaseda. Nemci pa se na Razpoko niso usmerili naravnost na Mošenjsko planino, temveč na Martinček. Tako je Buhova zaseda ostala povsem na mrtvi straži. Napad Nemcev s severovzhodne strani bi bil zanje še v naprej brezuspešen, saj bi morali napadati navkreber. Tako so v koči obkoljeni partizani neupravičeno obdolžili Buhovo zasedo, da je pobegnila pred Nemci.⁴

Napad nemških policistov na borce Pečnikovega in Bičkovega voda na Mošenjski planini

Jaka Bernard, komandir 2. čete Cankarjevega bataljona, je 13. januarja 1942 poslal v dopoldanskih urah s planine Kališnik na Mošenjsko planino Bičkov vod, da bi zamenjal Pečnikovega. Ta je na

mreč imel v svojem vodu štiričlansko Narigarjevo družino z Bukovega Vrha (oče, dve hčerki in vnuk) in še tri druge ženske in naj bi se vrnil na Kališnik. Zamenjava voda in tudi Buhove zasede je bila predvidena za 14. uro. Biček je že odbral borce, ki bodo šli v zasedo. Vodil naj bi jo njegov brat Henrik. Tik pred odhodom zasede iz kočice pa je zunaj zaropotalo. Pred kočico na severni strani je bil že ranjen stražar Jože Šolar - Jošca. Policisti so na Mošenjsko planino prismočali v belih zaščitnih ogrinjalih s severa in zavzeli severozahodne ter južne vzvišene položaje nad novo planšarsko kočico in jo začeli z vsem razpoložljivim orožjem obstreljevati, ne da bi bili vidni.⁵

Kočica je bila postavljena leta 1937 kot brunarica in je bila znotraj ometana. Prebivalni prostori so bili na severni strani, na južni v podaljšku pa velik hlev s tremi predeli. Ob napadu je bil v hlevu Gobovčev konj, ki ga je njegov gospodar France Luznar, po domače Gobovc, iz Dražgoš zelo nerad moral tu pustiti, ko se je s svojo družino in z družino Dominika Lotriča, po domače Brinovca, iz Dražgoš 11. januarja umikal skupaj s partizani v Dražgoško goro in naprej v kožarico (koča iz smrekovega lubja) v 21. gozdnem oddelku, nato čez Mošenjsko planino in dalje v Trogarce, kjer so Gobovčevi imeli svojo kočico in hlev.⁶

Ob ostrem nemškem napadu iz avtomatskega strelnega orožja so kroglice prebijale lesene stene in apneni omet, tako da se je v koči kadilo kot pri praznjenju poljske apnenice.⁷ Vmes pa so frčale trske. Takoj je bilo nekaj ranjenih. Ker so bile izstreljene njihove kroglice z vzvišenih položajev, so v kočico padale pod kotom. Največ partizanov v koči je bilo zato ranjenih v spodnji del telesa.

Močno obojestransko obstreljevanje je za obe strani bilo veliko presenečenje. Partizani so sovražnika pričakovali z vzhodne, za napadalca neugodne strani. Napadel pa je z nasprotno, severne in zahodne strani, in z ugodnejših položajev. Enako so bili presenečeni napadalci, saj so mislili, da bodo zlahka in na hitro opravili z obkoljenimi maloštevilnimi partizani. Iz kočice pa jim je odgovoril enako močan

partizanski strelni ogenj. Žal, napadeni pri obrambi niso videli strelcev zaradi njihovih belih plaščev. Odgovarjali so bolj na slepo, v smer, od koder je sovražnik streljal.

Tega dne so partizani na Mošenjski planini namečili $-32\text{ }^{\circ}\text{C}$ (koča je imela toplomer). Drevesa so od mraza pokala. Suhega snega – pršiča je bilo od 3 do 4 m (v zametih). Zgažene so bile le poti, po katerih so vozniki vlačili hlode na lipniško ali na rudensko tovorno žičnico. Vsako gibanje po celem snegu je bilo brez smuči nemogoče.⁸

Prvi je napadenim v koči na pomoč prihitel Buh s svojo desetino. Na celo je desetina gazila sneg navkreber, v smeri sovražnikovih položajev. Bila je v takih okoliščinah ostro zavrtnjena in neučinkovita. Vrnila se je na Kališnik h glavni Cankarjevega bataljona.

S Kališnika je na pomoč odhitel še Tonček Dežman z vodom partizanov. Tudi on je ugotovil, da se nemškim položajem, ležečim visoko na pobočju, ni mogoče neopazno približati brez smuči ter brez belih ogrinjal, in se je zatorej s svojim vodom vrnil na Kališnik brez strela.⁹

Kakšna napaka je bila, ker Biček ni vzel s seboj okoli 30 parov smuči, odvzetih padlim policistom v Dražgošah, in da borci niso odvzeli padlim Nemcem namesto toplih plaščev belih ogrinjal. Tedaj bi bila njihova obramba učinkovitejša, pri poizkusih preboja iz koč pa bi imeli tudi manj žrtev.

V popoldanskih urah so Nemci skušali oblegane partizane napasti od blizu z južne strani, jih uničiti z ročnimi bombami in zažgati leseno koč. Njihovo namero so partizani pravočasno odkrili in z južnega podstrešja uspešno odbili njihov napad, ki pa si ga kasneje sovražnik s te, zanje prirodne strani ni več upal ponoviti. Po vsej verjetnosti so na tem kraju imeli žrtve. Pečnik se je poskusil prebiti s svojim vodom iz koč na zahodni strani in čez greben proti jugu (v smeri Kališnika). Vendar so bili že nekaj metrov od koč zavrtnjeni z novimi ranjenci. Izkazalo se je, da se iz koč ne kaže umikati v to smer in še zlasti ne podnevi. Odbijati so morali sovražnikove napade vse do noči.

Ranjen je tudi Gobovškov France

Pri prvem napadu na partizane v koči je bil med prvimi ranjen tudi France Iglič. Pod oknom dnevne sobe na severni strani je s soborcem obedoval fižol z mesom, ki ga je skuhal kuhar, doma iz Oselice. Soborec je vprašal Igliča, ali ima rad fižol? France mu je odgovoril v poljanskem narečju, da "ima rajši mes". Sporazumno sta zamenjala fižol in meso. Soborec mu je dejal, da ima čez vse rad fižol, in če že mora predčasno na oni svet, bi rad šel s polnim želodcem fižola. Med jedjo je Francu dumdum krogla razbila stopalo leve noge. Ranjenemu Francetu je hitro nudil prvo pomoč Janko Fern, po domače Podskalarjev, z Bukovega Vrha. Obvezal mu je nogo. Preden je Pečnikov vod odšel iz Kališnika na Mošenjsko planino v zasedo, kjer je bilo pričakovati morebitni spopad s sovražnikom, je Gregor Rupnik, bolničar 2. čete, dal vsakemu borcu na pot po en prvi zavoj (bivše jugoslovanske vojske).¹⁰ Ranjeni France se je po kolenih splazil v mali kletni prostor, v katerem je bil že ranjeni partizan z brado. Pri zavesti je bil France še nekako do 20. ure. Ponoči, preden so borci zapustili koč, so Franceta spravili iz kleti v koč, da se bo z njimi lahko prebil iz koč in se umaknil iz nevarnega okoliša Mošenjske planine. France se še dobro spominja povelja: "Kdor lahko hodi, naj se pripravi na odhod, kdor pa ne more hoditi, bo ostal tu." Do noči je bilo nekaj borcev mrtvih, nekaj pa huje ranjenih in tem brez takojšnjega zdravniškega posega ni bilo več pomoči. Oba voda nista imela ne zdravnika ne bolničarja, a tudi ne zadosti sanitetnih potrebščin. Zato ni čudno, da so se borci bolj kot smrti bali tega, da bi bili med bojem težje ranjeni. Huje ranjeni so prosili soborce, naj jih rešijo hudih muk in preprečijo, da bi živi padli v roke Nemcem. Soborci so se namreč med seboj v naprej dogovorili, da si bodo tako skrajšali muke.

Koč, ki je bila obkoljena predvsem s severne in zahodne strani, so borci pod Bičkovim poveljstvom zato na skrivaj zapustili na vzhodni strani v sredo, 14. januarja, okoli druge ure zjutraj. Od stene koč so v smer Gregorjevca v sneg poglabljali jarek in se

po njem sovražniku z Mošenjske planine pod zaščito koč nevidno umaknili. Po Heinricharjevi poti so se vrnili na Kališnik, tam pa bataljona ni bilo več. Le stražar je stal na javki, v bataljon usmerjal morebitne razkropljene partizane ter čakal na morebitne vračajoče se borce z Mošenjske planine. Po vzhodnem obrobju Dražgoške gore so po sledih v snegu prispeli na Britmanco; tja se je že namreč premaknil bataljon iz varnosti (boji na bližnji Mošenjski planini) in z namenom, da se ob mraku spusti z Jelovice v dolino. Ob prihodu borcev z Mošenjske planine so si borci in poveljstvo ravno ogledovali še goreče Dražgoše z roba Dražgoške gore.

Ranjeni France premaga belo smrt

Sedaj, ko je za hojo nezmožni France ostal v koči med težkimi ranjenci in mrtvimi soborci, si je pri

sebi dejal: "Med mrtvimi pa že ne bom ostal." Ranjeno nogo si je povil z rjuho in nato čez kolena še z ovijačami, ki jih je odvil pravkar umrlemu soborcu poleg sebe. Tako se je z okoli urno zamudo po umiku Pečnikovega in Bičkovega voda odpravil iz koč, plazeč se po rokah in kolenih po sledih pred njim umikajočih se soborcev. Na prvo presenečenje je nalletel le dober streljaj od koč in vse je že kazalo, da si zaman prizadeva ohraniti življenje. Pred seboj je v mesečini zagledal na tleh postavo, ki je nanj merila s puško. Obstal je in čakal, kdaj bo počilo. Dejal si je: "Če bom slišal pok, bom še živ." Ker poka ni bilo, je presodil, da to ne more biti sovražnik, zato se je plazil naprej proti strelcu. Ko je prišel do njega, je ugotovil, da je partizan in že trd. Bil je eden izmed ranjenih partizanov, ki so se umikali iz koč; ni zmogel hitre hoje ter je utrujen počival, tako da je s puško meril v smer, od koder je pričakoval prihod Nemcev. V taki drži ga je oklenila bela smrt. Ranjeni

Ranjeni partizan Franc Igljč na umiku z Mošenjske planine (1312 m) proti 172 m nižje ležeči koči pri žičnici vrh Dražgoške gore. Izgažena in nagnjena pot mu je znatno olajšala plazenje. Dosegel je hitrost nekaj nad tristo metrov na uro.

Dober streljaj pred kočjo so mu pošle moči po več kot enajsturnem plazenju. Kot opozorilo mu je stopil pred oči zmrznjeni sodrug. Vedel je, da v tem mrazu ne sme obstati. Zbral je zadnje moči v želji preževeti in zmagal. Poslednje metre poti mu je zaradi telesnega napora znoj oblival obraz, čeprav je bil strupen mraz. Zmrznjeni partizan je tako rešil še živčnega, da ni zmrznil.

Ko je France dosegel kočjo, je sicer za las ušel smrti, ki ga je zagotovo čakala na Mošenjski planini. Vedel pa je tudi, da ga bo zlahka oklenila bela smrt, če v koči ne bo mogel obdržati nabrane telesne toplote, ko bo brez hrane čakal na rešitev tudi daljši čas.

Zmrznjeni partizan na Mošenjski planini, ki ga je zadnji videl France, je bila trinajsta žrtev, ki je ostala na planini. Toliko so jih našli Nemci 14. januarja 1942.

France je olajšan po vseh štirih lezel dalje. Do zgornje postaje rudenske tovarne žičnice na vrhu Dražgoške gore (1143 m) je potreboval dvanajst ur. Plazil se je v mrazu -32°C in po snegu štiri kilometre daleč. Premražen in izmučen, vendar z neizmerno voljo po ohranitvi, se je zavlekel v kočo na vrhnji postaji žičnice. Na srečo je v koči še našel žerjavico od ognja, ki so ga kurili borci Cankarjevega bataljona pred umikom z Dražgoške gore.

Franceta šesti dan najde Lovrihov Tona z Jelenšč

Žerjavico je France razpihal in si ogrel premle roke, da so mu za silo služile. Zadelal se je s sunjami in površniki, ki so jih tu pustili borci ali so jih tu imeli spravljene domačini, vozniki na Jelovici. Tudi preko glave se je pokrnil. Na tak način si je ustvaril okoli sebe za obstanek potrebno toplotno oblogo. Tako ga na prvi pogled, ko je ležal na pogradu, ni bilo videti. Le okrvavljena rjuha, ki jo je prezrl, je izdajalsko molela ven.

Od tedaj dalje je France samo čakal, kdo bo prvi vstopil v kočo: ali bo to Slovenec, Nemec ali pa bo oba prehitela bela smrt. Bil je preslaboten za kakršno koli nadaljnje premikanje. Prvi ljudje so bili šele globoko v dolini na Rudnem. V ponedeljek, 19. januarja, je Franca Igljica po šestih dneh samotnega bivanja brez hrane in pijače na tem kraju našel gozdar Tone Lotrič, po domače Lovrihov Tona, z Jelenšč (1886–1974). Bil je gozdarski upravitelj pri lesnem trgovcu Heinricharju (Oštermanu) iz Škofje Loke. Nadzoroval je predvsem gozdove na Jelovici, zlasti odpremo lesa z Jelovice v dolino, nadzoroval tudi Oštermanov prems – tovarno žičnico. Tega dne se je Tona, ki je drugače stanoval na Oštermanovi žagi na Češnjici, odpravil na Jelovico, da bi prvič po dražgoški bitki in po spopadu na Mošenjski planini ugotovil, ali so bili med tem časom gospodarjevi objekti kaj poškodovani. Tona je bil daleč naokrog znan kot posebno vesten uslužbenec. Dražgošani vedo povedati, da je bolj skrbel za Heinricharjevo imetje kot za svoje.

France pravi o prihodu Lovrihovega Tona v kočo vrh Dražgoške gore takole: "Šesti dan mojega bivanja v koči je vanjo stopil nekdo, ki je imel za klobukom "gamsport" (kozjo brado). Parkrat je šel po koči gor in dol. V treko je zapazil okrvavljeno rjuho in si sam pri sebi dejal: "Pa ja ni kdo tu ranjen?" Ko sem ugotovil, da je v koči domačin, sem se s skoraj neslišnim glasom oglašil z "ja". Ko me je odkopal iz pokrival, me je vprašal, od kod sem doma. Povedal sem, da iz Poljanske doline. Pregledal me je in rekel, saj si komaj še živ. Videl sem, da premišlja, kot da je konec z mojim življenjem. Zagotovil mi je, da bo poskusil najti primerne človeka, ki me bo spravil na varno v dolino k ljudem, kjer si bom lahko pozdravil ranjeno nogo. Odšel je. Čez nekaj časa se je vrnil in prinesel čaj in kruh. Povedal mi je, da bosta, če bo šlo vse, kakor je treba, proti večeru po mene prišla dva moža z Rudnega. Ko mi je iz termo steklenice natakal čaj v aluminijasti kozarček, sem videl, kako ga peče. Dejal je, da tega še ni mogoče piti, ker je še krop. Po kratkem času mi ga je previdno nesel k ustom, da bi ga poskusil; čaj se mi ni zdel nič topel, kaj šele prevroč. Rok sploh nisem mogel premikati. Ob drugem kozarčku čaja pa sem se nekoliko okrepil; začutil sem toploto čaja. Nalil mi je še tretji kozarček. Hrane pa mi je dal le malo, to pa iz previdnosti, ker že teden dni nisem ničesar zaužil."

Jože Žbontar, po domače Matevža, gostilničar z Rudnega in njegov dnevnik iz leta 1942

Čas okrog 10. januarja 1942. Vsi smo bili še globoko pretreseni zaradi dogodkov, ki so se odigrali v Dražgošah in na Rudnem. Nemška soldateska je podivjala in gorje mu, kdor se je količkaj napak obrnil. Stiskali smo se okrog vogalov in peči ter čakali nadaljnjih dogodkov. Niti sosed k sosedu si ni upal pogledati, nikar še kaj drugega. Ko bi dva domačina govorila na cesti, že je bilo sumljivo. Iz vseh oken in lin so štrlele puškine cevi in čakale žrtev. Vas Rudno

je bila nabita Nemcev. Stalno so se menjavali. Vse hiše so jih bile polne, saj je bil mraz in sneg in ofenziva na Dražgoše. Nas domačine so Nemci spodili v kuhinjo, vse druge prostore pa je zasedlo vojaštvo. Trajalo je tri dni: petek, soboto in nedeljo, dokler niso Nemci osvojili Dražgoš.

V ponedeljek smo bolj slutili, kot vedeli, kaj se dogaja v Dražgošah. Izpod Dražgoške gore se je valil črn dim. Popoldne smo še videli, kako Nemci gonijo Dražgošane na Rudno in nato v Št. Vid; to je, da jih selijo in odvažajo v internacijo. Tako smo zaznali vso grozo, ki je prišla v Dražgoše in njihove ljudi. Na Rudnem smo za zdaj ostali sami. Po izvršenem zločinu jo je vsa soldateska pobrala nazaj, od koder je prišla.

Partizani so se silni premoči umikali na gozdnato Jelovico, v samotne kočice in planine. Tako se jih je nekaj ustavilo tudi na Mošenjski planini, da bi se malo pogreli in odpočili. A Nemci so jih preganjali kakor divje zveri. S tako imenovanimi "ski-patroljami" so se gibali po Jelovici in požigali kočice. Gorje, kogar so dobili v pest! Bila je gotova smrt. Tako so napadli tudi Mošenjsko planino. Dovolj je bilo, da so videli dim iz dimnika, že so kočico obkolili in začeli vanjo streljati z rafali.¹¹ Partizani so se nekaj časa ogorčeno upirali, vendar so se morali končno pred silno premočjo umakniti tudi zaradi pomanjkanja streliva. Nekako so se le prebili iz obroča, toda bilo je več ranjenih in mrtvih.

Neki ranjeni partizan se je zavlekel v kočico na Kališniku pri žičnici Kališnik–Rudno, ki tedaj še ni bila požgana. Z Mošenjske planine je do kočice po kopnem uro hoda, tedaj pa je bilo tri do štiri metre snega in partizan je imel nogo prestreljeno v gležnju. Tam je obležal na pol mrtev, brez jedi in pijače je čakal konca. Ko je tako že osmi dan tam ležal, ga je po naključju dobil logar Tone Lotrič, ki je pregledoval žičnico, ali je še v redu za spravilo lesa, ki ga je imel tam kupljenega lesni trgovec Heinrichar iz Škofje Loke. Pogleda v kočico in vidi, da se v kotu nekaj premika, pa le vpraša: "Kdo je tam?" Partizan se mu slabotno oglasi, mu pojasni svoj položaj in ga prosi, naj ga spravi k ljudem, da bi se tako rešil. Tone mu da korajžo in obljubi, da mu bo pomagal, kolikor je v

njegovi moči. Dal mu je hrane, kolikor je je imel pri sebi, ter mu naročil, naj počaka, da ga bo poskusil spraviti na Rudno. Ko je Tone prišel na Rudno, se je najprej ustavil pri nas, tam je namreč bila tedaj še gostilna, in povedal, kaj je Za goro v Kališniku novega. Zaupal mi je, da je tam našel ranjenega partizana, ki prosi, naj ga spravimo k ljudem in mu kako pomagamo.

V treh hišah smo se domenili, da ga začasno sprejmemo in skrijemo. S sankami sta šla ponj Rudolf Eržen in Matevž Luznar.

Matevž Luznar, po domače Pajštvar, išče sovaščana, ki bi šel z njim po ranjenega partizana

Po pripovedovanju Marinke Luznar, po domače Pajštvarjeve z Rudnega, sem zapisal o tem dogodku naslednje: "K mojemu stricu Matevžu (1892–1958) je v ponedeljek, 19. januarja 1942, prišla sosedica Francka Žbontar, druga žena gostilničarja Jožeta Žbontarja, rojena Luznar. Bila je Gobovčeva iz Dražgoš in smo bili tako še v sorodstvu. Stric in Matevža sta bila dogovorjena, da bosta s sanmi skupaj šla na Goro po ranjenega partizana. Matevža je moral nemudoma po opravkih v Kranj, zato je stric namesto njega moral najti koga drugega. Za pomoč je namehaval prositi Urha Demšarja, po domače Tabrovčevega, z Rudnega. Ker tega ni dobil doma, je šel do svojega prijatelja Rudolfa Eržena, po domače Šime novega, z Rudnega in z njim sta se takoj dogovorila, da gresta na Jelovico po ranjenega partizana."

Pajštvarjev Matevž in Šimnov Rudolf se odpravita na goro po ranjenega partizana

Rudolf je takole opisal reševanje ranjenega Franceta: "K meni je v ponedeljek v popoldanskih urah prišel Pajštvarjev Matevž. Povedal je, da je Lovrihov Tona danes pri pregledu "premsa" našel v koči ranje-

nega partizana, ki ga je treba spraviti nemudoma k ljudem na Rudno in mu pomagati.

Ob treh popoldne sva skupaj odšla v Dražgoško goro. Doma sem vzel samotežne sani, suho klobaso in četrto litra žganja. Predvideval sem, da mora biti partizan zelo lačen in žejen. V ponedeljek, 19. januarja, je bilo, ko sva odšla na pot. Bil je jasen in zelo hladen dan. V dolini je bilo okoli meter snega, na vrhu Gore pa še trikrat več. Z Rudnega sva odšla Na Peči in od tod po stari vozni poti na vrh tovarne žičnice. Tja sva prišla v eni uri in pol. Pot je bila pregažena, saj se je pred desetimi dnevi po njej iz Dražgoš umikal Cankarjev bataljon na Jelovico.

Ko sva prišla v kočo, partizana ni bilo videti nikjer. Šele ko je slišal najino govorico, se je oglasil iz kupa cunj in površnikov. Izčrpanemu partizanu sem ponudil z eno roko kruh in klobaso. Z obema rokama pa je prijel za steklenico, ki sem jo imel v drugi roki. V enem požirku je popil vse žganje. Videti je bilo, da je bolj potreboval tekočino kot hrano. Takoj sva se z Matevžem lotila priprave sani za prevoz ranjenega partizana. V lopi ob žičnici sva našla nekaj orodja (cepine in lopate). Z njimi sva na saneh napravila kolikor toliko ravno nosilno ploskev. S pogradov za delavce sva pobrala slamo, jo položila na sani in nanje dala ranjenca. Zakrila sva ga s slamo, da se na hitro roko ni videlo, kaj voziva. Vse skupaj sva z vrvjo dobro povezala, da nam pri vožnji navzdol po strmi poti ne bi partizan zdrknil s sani. Pri tovarni žičnici sva počakala, da se je v dolini že zmrščilo. Ko sem vozil sani navzdol proti Dražgošam, je pred menoj hodil Matevž vse do Rudnega. Bala sva se, da nas ne bi zalotili nemški policisti, ki so občasno še patroljirali okoli Dražgoš. Hodila sva zelo previdno, vendar hitro. K Pajštvarju na Rudno sva ga pripeljala okoli osme ure zvečer, ko je bila že popolna tema in ko tudi ljudi ni bilo več na vaških poteh. Prenesla sva ga v Pajštvarjevo hišo v kuhinjo.

Reševanje ranjenega in nepokretnega partizana z vrha Dražgoške gore je bilo opravljeno ravno še pravi čas. Takoj naslednjega dne je na Rudno prišlo okoli 100 nemških vojakov (Minerabteilung). Tako so v torek, 20. januarja, že potrkali na vrata naše

hiše, ki je vzhodno nad vasjo. Postalo mi je vroče. Prepričan sem bil, da trkajo le pri nas, drugih nisem videl. Pomislil sem na najhujše, da naju je z Matevžem kdo videl in prijavil orožnikom. Sedaj pa so prišli po mene. Iskali pa so le sobe po vsem Rudnem za nastanitev vojakov – minerjev, ki so prišli v Dražgoše rušiti hiše in druge objekte.

Partizan France v oskrbi pri Pajštvarju devet tednov do odhoda vojakov z Rudnega

Rudenčani so imeli tedaj sredi malega in utesnjenegega naselja, napolnjenega z nemškim vojaštvom, na zdravljenju ranjenega partizana – prvoborca, a nič ni bilo lahko tistim, ki so sodelovali pri njegovi rešitvi. Vojaki so rušenje Dražgoš, kolikor se je le dalo, zavlačevali, da jim ne bi bilo treba iti na rusko fronto, ki so se je bali kot hudič križa. Za skritega partizana na Rudnem so zanesljivo vedele najmanj štiri družine. Posebno napeto je bilo pri Pajštvarju. Kako tudi ne bi bilo, saj se je poveljstvo naselilo pri sosedu Markcu na drugi strani ceste. Kljub nenehnemu strahu pa so se nehote pripetili šaljivi dogodki na račun Nemcev.

Marinka Luznar, po domače Pajštvarjeva, ki je bila tedaj stara 21 let, o tem pripoveduje: "Pri nas so bili tedaj pri hiši štirje, Matevževa stara mati, njegova sestra Johana (1894–1946), Matevž in jaz. Skrb za ranjenca je prevzela Johana. Prvi pretres se je pri Pajštvarju dogodil, ko so Nemci po Rudnem iskali prenočišča."

Tudi pri Pajštvarju se je Nmec po zavutih in strmih stopnicah dvignil na srečo le toliko, da je videl prazno in občutil mrzlo in neizkoriščeno podstrešje. Zato ni opazil postelje, na kateri je ležal ranjenec. Rešeni partizan France se je nasmehnil prvič po dobrem tednu, ko sta ga rešitelja prinesla v kuhinjo pri Pajštvarju. Tu so mu očistili rano, jo preobvezali in ga nahranili.¹² Matevž je vsak večer med deseto in enajsto uro šel na podstrešje po ranjenca in ga prinesel v toplo hišo, da se je čez noč pogrel, zgodaj zjutraj pa ga je zopet odnesel nazaj na podstrešje. Prenaša-

Šimenov Rudolf z Rudnega pelje z ročnimi sanmi v slamo zakritega partizana Franceta z vrha Dražgoške gore (1140 m) skozi požgane Dražgoše na Rudno (514 m). Zaradi strme in zasnežene poti je bila za prevoz potrebna velika spretnost in vzdržljivost; obojega ni manjkalo 36 let staremu Rudolfu.

nje ranjenca na podstrešje je bilo naporno, saj je bil France dokaj visok in močan fant. To se je ponavljalo devet tednov dan za dnem. Johana je dnevno partizanu izpirala rano s kamilicami, jo mazala z laškim oljem in s surovim maslom. Povoje je mazala s kredo, da se niso prijeli na rano. Zaradi Nemcev v vasi in sosedov Pajštvarjevi niso upali v Železnike po zdravnico dr. Valerijo Strnad, da bi ranjenca pregledala in dala domačim navodila, kako naj ga zdravijo. Že sam njen prihod k Pajštvarju bi po vasi zbudil uganjanje, kdo pri njih potrebuje zdravniško pomoč.

Johana hodi po hrano za partizana v nemško vojaško kuhinjo

Tudi za hrano so morali skrbeti Pajštvarjevi sami, čeprav so bili odvisni predvsem od Matevževega ročnega dela. V zimskem času je v hiši izdeloval škafe. Tisti, ki so bili vpleteni v reševanje ranjenega partizana, so občasno sicer pomagali s hrano, vendar

V pomanjkanju hrane v medvojnem časi se je Pajštvarjeva Johana z Rudnega večkrat napotila po hrano za ranjenega partizana v nemško policijsko kuhinjo na Rudnem.

je moral ta jesti vsak dan. Živila so med okupacijo ljudje lahko kupili le v omejeni količini na osebo in na živilske karte. Tako je bila pri Pajštvarjevih večkrat dvojna zadrega: kje dobiti karte in denar.

Bilo pa je tudi nekaj sreče v tej nesreči. Kuhinja nemških inženircev se je naselila pri Gašperju in Lovrihu na Rudnem. Kadar je bila Johana v stiski za hrano, je šla h Gašperju ali Lovrihu in kuharja prosila, da ji je naložil v kanglico, kar je imel skuhanega. To je nesla ranjenemu partizanu in vsakič pri sebi tožila: "Ježešmarija in križ božji, kaj bi Nemci z nami naredili, če bi vedeli, da partizan je njihovo menažo?" Takrat je za požig hiše ali ustrelitev zadostovala le malenkost, le da je dišalo po partizanih.

Varovana tajnost že na Rudnem prerašča v morečo zaskrbljenost

Najbolj je bil na trnih Lovrihov Tona. Vseh devet tednov ga je skrbelo, ali bodo Nemci odkrili skri-

Pajštvarjeva Johana z Rudnega odganja nemške policiste, "satane", z blagoslovljeno vodo, ko so metali snežne kepe na podstrešje, kjer je ležal ranjeni partizan.

tega partizana sredi vasi in še skoraj pred pragom nemške komande. Z njegovo rešitvijo je bil tesno povezan in je dobro vedel, da bi se zanj tokrat slabo končalo. Čeprav je bil pripravljen pomagati sočloveku v stiski, se je pri sebi jezil, da se je vpletel v zadevo. Skrbelo je tudi druge, ki so pomagali reševati in zdraviti ranjenega partizana. Sklenili so, da morajo partizana čim prej spraviti iz vasi v domačo oskrbo. Čeprav se je Francetu pri Pajštvarjevih dobro godilo, se ni znebil skrbi, da tu le ni tako na varnem.

Rudno je tedaj štel 234 prebivalcev, a je imelo kar 209 nemških vojakov in policistov. Vsak drugi človek je bil Nemec. Oglašati se mu je začelo domotožje po Kremeniku, kjer bi bil na varnejšem. Lovrihov Tona je poslal sestro Rozalo v Poljansko dolino. Nazaj na Rudno je pripeljala Janeza Jesenka, po domače Drnovška, iz Bukovega Vrha.¹³ Pri Pajštvarju je ob njunem prihodu bilo polno ljudi, zato sta se jim Rozala in Jesenko¹⁴ izgovorila, da gresta na pod-

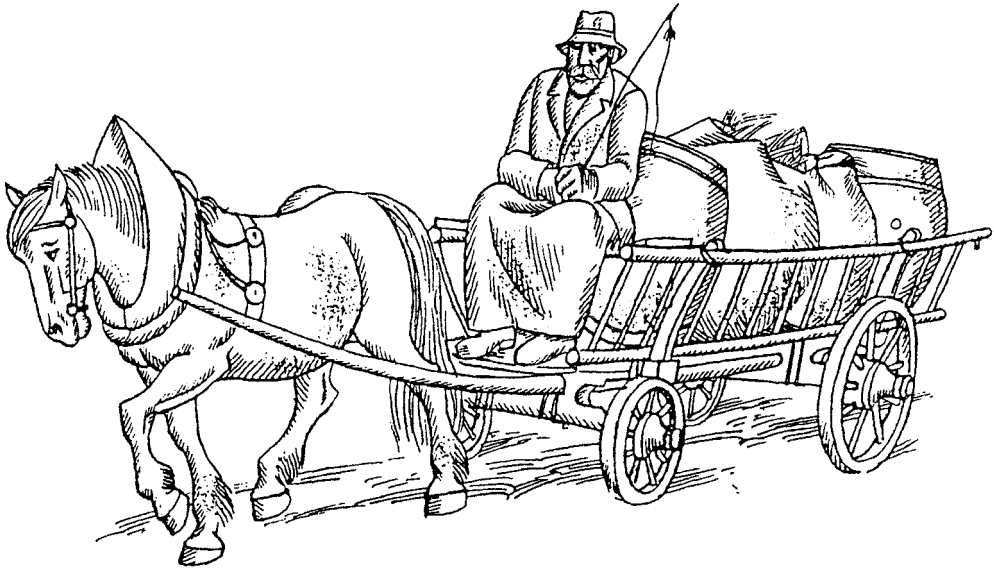
strešje pogledat kotel za kuho žganja, ki je naprodaj. Ob obisku so Pajštvarjevi Jesenka prosili, naj ranjenega Igliča odpelje domov. Zaradi Nemcev, ki jih je bilo na Rudnem vse polno, prevoza ni kazalo tvegati, in tako je Gobovškov France na Rudnem ostal vse do odhoda Nemcev iz vasi.

Medtem pa se je na Rudnem pripetil še tale resnični in nekoliko šaljivi dogodek. Od vrat Lovrihovega mlina so si Nemci za šalo in preganjanje časa metali snežne kepe skozi odprte podstrešne line Pajštvarjeve hiše. Preizkušali so se, kdo bo na podstrešje več kep vrgel skozi lino. Pod lino pa je imel posteljo ranjeni partizan. Johani, ki je opazovala to početje, je nenadoma preblisnilo glavo, kaj pa, če bodo Nemci hoteli na podstrešje in tam pošteti kepe, ki so padle v notranjost. Pograbila je žegnano vodo, ki je na kmetih vedno pri roki, in z njo poškopila Nemce. Ti so razumeli, da je pri Johani konec z njihovo igro in da morajo odjenjati, ter so prenehali metati kepe.

Medvojni dnevnik gostilničarja Joža Žbontarja - Matevža

Matevža z Rudnega je o namestitvi partizana v vasi zapisal v svoj že omenjeni medvojni dnevnik naslednje: "Spravili smo ga (ranjenega partizana, op. MM) v hiši Matevža Luznarja, misleč, da bo tu le nekaj dni. Ranjeni partizan je bil Franc Iglič iz Kremenika nad Poljanami, p. d. Gaborškov (pravilno Gobovškov, op. MM). Sporočili smo na njegov dom, da je ranjen in naj ga pride kdo iskat. Odgovora ni bilo in nihče ni prišel ponj. Tedaj je bila tudi tam nekakšna hajka, pa si nihče ni upal s konjem po ranjenca v našo dolino. Ranjenec sam peš ne bi mogel iti, ker je imel razbito nogo. Čez nekaj dni je prišel neki njegov sorodnik Drnovšek (hišno ime kmetije v Bukovem Vrhu, op. MM) pogledat, ki pa tudi ni mogel pomagati. Obljubil je, da bo čez nekaj dni morda le organiziral kak prevoz.

Potem se je pa zgodilo nekaj drugega. Nemci so spet prišli na Rudno. Imeli so načrt do tal porušiti

Gostilničar Joža Žbontar - Matevža z Rudnega pelje v senu in zaboju zakritega Gobovškovega Franceta, ranjenega partizana iz Kremenika, 10. marca 1942 z Rudnega v Hotovljo, 35 km daleč, skozi šest sovražnikovih postojank.

Dražgoše. Prišla je tako imenovana Miner-Abteilung in z njo nekaj policije z nalogo, da uničijo, kar je še ostalo od požganih Dražgoš. (Nemci so prišli na Rudno naslednji dan, ko so na Rudno prinesli ranjenega partizana, op. MM.) Tako se je tedaj po hišah na Rudnem naselilo kakih dvesto vojakov. Pri meni je bilo deset mož; ti so hodili vsak dan v Dražgoše in tam minirali po kaki dve hiši na dan. To je trajalo okrog dva meseca. Mi pa smo imeli ranjenega partizana sredi Rudnega. Na sreči se v tisti hiši pri Padjštvarju (št. 29) Nemci niso nastanili. Hiša je bila bolj majhna in zgoraj lesena. Pogledati je pa le večkrat prišel kak Nемеc v to hišo, ali zaradi radovednosti ali pa zato, da se je v hiši pogrel. Partizana smo imeli skritega zgoraj v leseni sobici. Le zvečer, ko se je življenje po vasi poglelo, smo ga prinesli dol v hišo, da se je pogrel. Tu so mu tudi nogo prevezovali in mazali z oljem, ker drugega zdravila tedaj nismo imeli. Seveda je bilo treba skrbeti tudi za njegovo prehrano in vse to skrivati, saj se po vasi ni smelo razvedeti, kaj imamo. Ker je bilo tedaj vse na karte, smo v treh hišah, ki so skrbele zanj, imeli kar precej težav in sitnosti, da smo še za ranjenca preskrbeli hrano."

Ranjenega partizana pelje Žbontar mimo šestih nemških straž iz Selške v Poljansko dolino

Pri prevozu ranjenega Gobovškovega Franceta domov v Poljansko dolino, kjer je bilo treba skozi ali mimo šestih sovražnikovih postojank, so se vnovič izkazali ljudska iznajdljivost, zvitost, pogum in hladnokrvnost. To je bilo zares nevarno in tvegano dejanje. Od uspešnosti te poti je bilo odvisno življenje partizana in nadaljnji obstoj družin, ki so bile vpletene v reševanje in zdravljenje ranjenega partizana na Rudnem.

Prvotna zamisel, kako bi partizana najvarneje pripeljali 35 km daleč v Hotovljo, je bila taka, da bi ga spravili v 500-litrski vinski sod. Predlog je France zavrnil iz bojazni, da bi v njem imel premalo zraka.¹⁵ Zato je Pajštvarjev Matevž segel po drugi rešitvi. Doma je iz desk napravil dva zaboja. Ležečega za noge in pokončnega za glavo in telo, oboje pa take velikosti, da je v končnem sestavljenem zaboju France udobno sedel. Na zunaj sta bila zaboja videti povsem običajna. Zagotovo je bila to duhovita Matevževa zamisel.

Ob štirih zjutraj v torek, 10. marca 1942, prvi dan po odhodu Nemcev z Rudnega, je Šimenov Rudi z Rudnega odnesel ranjenega partizana Franca h gostilničarju Jožetu Žbontarju, kjer so že pripravili voz. Spravili so ga v zaboj. Nizkega so mu natakli na noge, drugega, visokega, pa poveznili nadenj. Zaboja so prekrili s senom in povezali z rjuhami kot krmo za konja. Spredaj in zadaj pa je bil na vozu prazen sod. To naj bi pomenilo, da je Jože Žbontar, gostilničar z Rudnega, na poti po vino.¹⁶ Zanimivo pri tem je tudi, da so v voz vpregli Gobovčevega konja, ki je bil ob spopadu 13. januarja 1942 v hlevu na Mošenjski planini. Žbontar ni imel svojega konja. Za tako uglednega vaščana, kot je bil gostilničar Jože, po domače Matevža z Rudnega, za "težko vino" in za tako dolgo pot je bil potreben lep in močan konj. V stiski so mislili na vse. Takega konja je v bližnji okolici imel le njegov svak, Gobovčev France, iz Dražgoš. Bil je znan ljubitelj konj. Prišel je celo v ljudski izrek. Dražgošani so govorili: "Ko bom drugič prišel na svet, bom Gobovčev konj." Tako se je povsem naključno zgodilo, da je konj, last Gobovčevega Franceta, odpeljal istega Gobovškovega Franceta domov v Poljansko dolino. Da se je tega jutra nekaj posebnega dogajalo na Rudnem okoli Pajštvarja in Matevža, ni ostalo skrito bližnjim sosedom. Radovedno so poizvedovali. Soseda je vprašala Pajštvarjevega Matevža, kaj je navsezgodaj delal pri gostilničarju Žbontarju. Odgovoril je, da je šel Matevža zgodaj v Kranj in da bo Marinki prinesel kapljice za oči. Pajštvarjeva Marinka se je v resnici zdravila za oči, zato laž ni bila videti laž. Janez Šubic, po domače Pavletov, z Rudnega je vprašal gostilničarjevo ženo Francko: "Kakšen kontrabant pa je danes navsezgodaj vozil Joža?"¹⁷

Kako je potekal sam prevoz ranjenega Franceta po Selški dolini, skozi Škofjo Loko in po Poljanski dolini, je v svoj medvojni dnevnik zapisal Jože Žbontar naslednje: "Položaj (na Rudnem, MM.) je postajal vedno bolj kritičen in morali smo najti pravo rešitev.

Naredili smo načrt, kako ga bomo varno spravili iz vasi. Izdelali smo lesen zaboj, da je ranjenec mo-

gel v njem sedeti. Odločil sem se, da ga prepeljem z vozom v Hotovljo pri Poljanah. Poslali smo tja najprej pošto, kdaj ga pripeljemo in kam in še, naj ga tam kdo počaka, da ga bo prevzel in spravil na varno. Nekega jutra v marcu sem se na to nevarno pot odpravil s konjem. Na sprednji del voza smo postavili zaboj in vanj posadili ranjenca ter vse to obložili s senom, na drugi del voza pa smo zavalili dva soda, da je bilo videti, kakor da grem kam po vino. Tako sem ga odpeljal z Rudnega.

Peljal sem ga skozi šest nemških straž in patrolj 35 km daleč. Skozi Selca mimo orožniške postaje je šlo kar srečno. Na Bukovici mi je postalo precej vroče. Srečal sem namreč kaki dve četi Nemcev, šli so nekam v hribe hajkat. Ustavili so me in vprašali, ali sem kaj videl kje "bandite", sem si mislil, ko bi vedeli, kaj vozim, bi se drugače pogovorili. Tudi pri straži na Praprotnem (čuvali so most čez Selško Soro, MM) na mostu je šlo brez težav. V Škofji Loki sem se ustavil na dvorišču pri Balantu (na tem kraju je danes avtobusna postaja). Konj je zobal in se malo odpočil, jaz pa sem stopil v mesto (v stari del, op. MM), da vidim, kje bo bolj varno zapeljati v Poljansko dolino. Ker je bilo na Gornjem trgu (danes Mestni trg, op. MM) le preveč Nemcev, sem se odločil za pot čez Spodnji trg; vse je šlo srečno. V Hotovljo sem pripeljal že pod noč. Še isti večer so po ranjenca prišli sorodniki in ga na saneh odpeljali v Kremenik nad Poljanami. Prenočil sem pri Kočarju v Hotovlji.

Tisti, ki smo na Rudnem skrbeli za ranjenca, smo se oddahnili; znebili smo se velike skrbi in smo rešili človeka."

France preživi v Kremeniku dve leti v zemeljski duplini

Po šestinsedemdesetih dneh, od kar je France odšel v partizane, ga je od Kočarja domov v Kremenik na saneh pripeljal ponoči Janez Jesenko, po domače Drnovšek, iz Bukovega Vrha. France je v domačem kraju nadaljeval svojo golgotu. Na nogo še vedno ni mogel stopiti. Vsa potrebna dela je še dve leti oprav-

ljal po vseh štirih. V kajži, iz katere je šel v partizane, ni bilo nikogar. Tudi s sosedi je pretrgal vse stike. Vedel je, da kot ranjenec ne more biti koristen partizanom, pa tudi nekoliko razočaran je bil nad njimi, ker so ga ranjenega pustili na Mošenjski planini. Za svoje sovražnike, ki mu niso obetali nič dobrega, če ga dobijo v roke, je imel Nemce in domobrance. Pri najbližjem zdravniku dr. Gregorčiču iz Gorenje vasi, ki je na skrivaj zdravil prenekaterega ranjenca in obolelega poljanskega vstajnika, ni iskal pomoči. Najbolj se je zanesel na sebe.

Na njegovem zemljišču jugovzhodno od kajže je hudourniška grapa odnesla ob veliki poplavi leta 1926 del poraslega pobočja. Pod grivo korenin je nastala manjša vdolbina in le-to je s sprednje strani zadela. V njeni notranjosti je bila temperatura vedno nad ničlo. Kraj skrivališča je bil ugoden tudi, kadar je zapadel sneg. Do njegovega novega zavetišča sredi gozda se je od izhrojene vaške poti lahko prišlo navzgor po grapi. Po njej je skoraj vedno tekla voda in bila zato kopnina. Le stopati je bilo treba tja, kjer stopinje niso puščale sledov.

Dokler je prebival na prostem, je težko pomičnega brata dvakrat tedensko s hrano in drugimi potrebščinami oskrbovala najmlajša sestra Johana (1909–1971), poročena Demšar, stanujoča na Gorenji Dobravi v Poljanski dolini. Njen mož Ciril, po poklicu zidar, je namreč padel 25. decembra 1941 na Prosenovem griču v boju z Nemci, ki so hoteli na pomoč svojim napadenim enotam v Poljanski dolini. Z dovoljenjem italijanskih oblasti so se pripeljali skozi Ljubljansko pokrajino na Črni Vrh nad Polhovim Gradcem. In ovdovelj Johani je France najbolj zaupal. Pozimi je k njemu hodila, ko se je v potoku (grapi) sneg stopil, ali takrat, ko je snežilo, da je sneg sproti pokrtil njene stopinje. Če vremenske razmere za pot do njegovega zavetišča niso bile ugodne, je hrano pustila v kleti kajže. V jeseni mu je Johana zakopala krompir vrh griča nad skrivališčem in kraj označila s kamenjem. Poleti in v jeseni se je preživljal z gozdnimi sadeži in raznim rastlinjem. Tudi borovnice je zamudno obiral tako, da jih je otipaval ponoči.

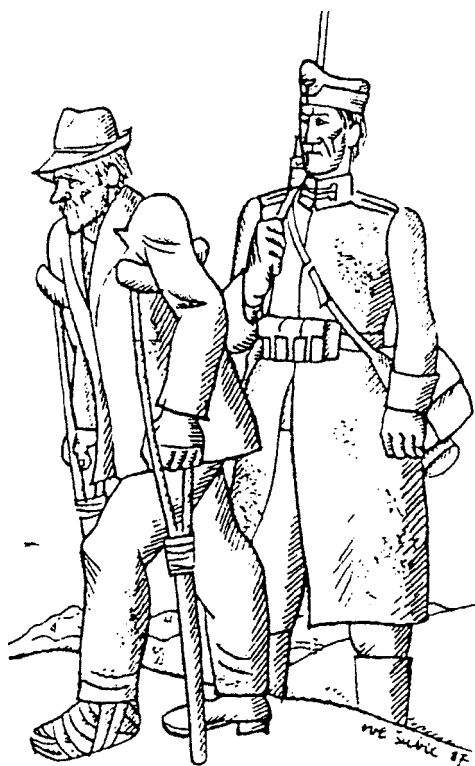
Po štirimesečnem prebivanju v domačem kraju so mu Nemci brata Matevža, starega 42 let, ker je sodeloval s partizani, ustrelili v Vinharjih 18. julija 1942. Ta dogodek je bil za Franceta ne samo nov udarec, temveč tudi opomin za skrajno previdnost, če hoče hude vojne čase preživeti.

Kot smo že omenili, ni iskal zdravniške pomoči ne iz doline, ne partizanske, marveč je dal času, da mu je zdravil nogo. Edino zdravilo ali bolje razkužilo mu je bilo domače žganje. Pred odhodom v partizane je imel doma steklenico žganja, borovničarja. Spomnil se je votlega parobka v bližini. Vanj je položil steklenico in jo zadela z mahom in dejal: "Tu je ne bo nihče iskal in me bo zagotovo počakala." Sedaj se je po vseh štirih priplazil do parobka in se z žganjem vrnil v skrivališče. Ko je snel z ranjenega gležnja povoj, je ugotovil, da mu rano zarašča divje meso. Z žganjem je oblihl ranjeno stopalo. Začutil je nepopisne bolečine. Žgalo ga je, kot da ima nogo v ognju. Zjutraj je opazil, da se je čez rano napravila tanka mrenica. Še nekajkrat je v presledkih to ponovil. Pozimi se je ranjeno stopalo počasi celilo. Leto dni je trajalo, da se mu je rana zacelila. Tedaj je tudi prvič poskusil hoditi ob palici, vendar kosti še niso bile dosti zaraščene in so mu predrle kožo. Na pomlad 1944 si je nogo šele toliko pozdravil, da je že hodil z berglami.

Domobranci odkrijejo Franceta v njegovem zatočišču

Usodni dan je bil za Gobovškovega Franceta petek, 14. aprila 1944. Domobranci iz postojanke pri Selevcu nad Lučinami so tega dne preiskovali gozdove nad Kremenikom. Znano jim je bilo, da se France skriva v okolici doma. Odkrili so ga v njegovem skrivališču. Vedeli so tudi, da je poljanski vstajnik in da je bil v bojih na Bukovem Vrhu, v Dražgošah in na Mošenjski planini. Po zajetju so ga domobranci vodili po hišah v Kremeniku in na Brdu ter spraševali ljudi, kaj vedo o njem povedati. V vseh hišah so o njem govorili le dobro. Sam mi je

dejal, če vaščani ne bi o njem dobro menili in tega tudi javno povedali, bi ga gotovo "puhnl" – ustrelili. Poveljnik domobrancev je odbral moža in ta ga je vodil k Selevcu. Vprašal ga je, ali bo lahko hodil tako daleč. V poljanskem narečju je odgovoril, da z berglami že hodi "mrovco" – malo. Počasi sta hodila; šla sta mimo Zadobja in skozi Prelesje v Lučine. Tam ga je domobranec zaprl v Selevčevo klet. Naslednji dan so ga domobranci zasliševali in nato poslali v pristojno nemško orožniško postojanko v Gorenji vasi. Tu so ga tri dni zasliševali in nato poslali v loške gestapovske zapore. Po devetdnevem zasliševanju so ga odvedli v begunjske zapore.¹⁸ Pripeljali so ga 28. aprila 1944. Zaprt je bil 28 dni. Domov so ga izpustili v sredo, 24. maja 1944. Dobri dve leti in pol trajajoče trpljenje in skrivanje pred svetom je bilo tako končano. Zasliševalcem ni mogel povedati nič uporabnega. Dejal mi je: "V partizanih nisem ni-

Domobranec vodi ujetega partizana Franceta 14. aprila 1944 v postojanko pri Selevcu nad Lučinami. Vse ilustracije so delo Iveta Šubica, akademskega slikarja, soborca Gobovškovega Franceta.

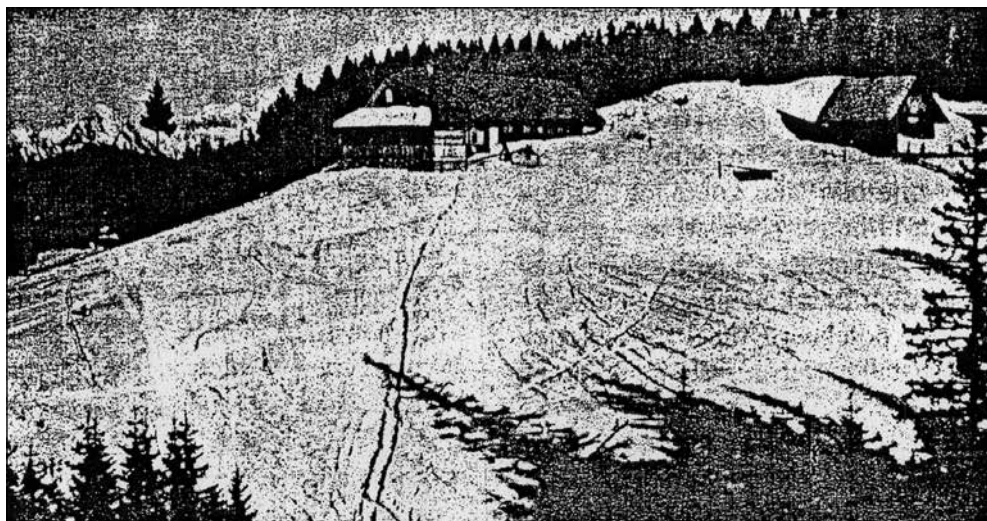
kogar spraševal ničesar, zato tudi nisem nič posebnega vedel o Cankarjevem bataljonu. Na zaslišanjih nisem mogel povedati nič takega, česar že sami niso vedeli."¹⁹ Od tega dne dalje se ni več skrival. Naselil se je v svojo hišico, kjer še sedaj prebiva. Gospodinji pa mu nečakinja.

Približno tako je potekala življenjska drama Franca Igljica, oglarja, poljanskega vstajnika in borca Cankarjevega bataljona. Trajala je več kot dve leti. Razumljivo je, da je ni lahko opisati z vso njeno široko barvitostjo, z vsem, kar občuti in pretrpi ranjeni, zapuščeni partizanski borec. Do preživetja mu je pomagala samo vztrajna, neuničljiva volja in krepka odporniška zavest korenitega Gorenjca. Pričujoči spis je zategadelj morda samo nekaj več kakor poskus podati rdečo nit o celotnem dogajanju: kako se je Gobovškov France kot rodoljub uprl nemškemu nasilju, se vojskoval, bil hudo ranjen in kako je zapuščen obležal med mrtvimi partizani. Ko so ga soborci ob umiku brez pomoči pustili v koči na Mošenjski planini, ni izgubil vere, saj se je zavedal, da so ga zapustili v skrajni sili. Potem pa mu je neomajna volja po preživetju pomagala, da je zbral nadčloveške moči in storil vse, da se reši, čeprav je bil hudo ranjen, saj je imel prestreljeno in razbito stopalo. S skrajno človeško vzdržljivostjo se je po vseh štirih plazil do kočne ure in ure in po srečnih ključjih preživel.

Nezmotljiva in skopa narava ga je že od mladih nog kalila v moža, ga navajala k skromnosti in vztrajnosti: oboje mu je v stiski pomagalo, da je zmogel.

Nedvomno bi bilo treba Francetov boj za ohranitev življenja osvetliti zlasti še tudi z zdravniškega in dušeslovnega vidika: kako je mogoče, da preživiš, čeprav si obkoljen od sovražnikov, šest dni brez hrane in pijače in ti življenje visi na nitki, kakor pravimo. Nadarjeni pripovednik bi utegnil iz pričujoče življenjske drame ustvariti epopejo o vztrajnosti, nadarjeni filmski delavci pa bi to zgodbo utegnili ovekovečiti za prikazovanje na kinematografskih velikih ali televizijskih malih ekranih.

Življenjska drama Gobovškovega Franceta, kakor smo jo poskušali razgrniti, vsebuje namreč tudi

Mošenjska planina (1312 m) na Jelovici leži severozahodno od Dražgoš v občini Radovljica. V novo kočo (levo) sta se nastanila 12. in 13. januarja 1942 Pečnikov in Bičkov vod Cankarjevega bataljona z okoli 60 borci. V stari koči (desno) so borci takratnega Gorenjskega bataljona ustrelili 6. avgusta 1941 nemškega župana iz Železnikov Winsheja Josefa Hornitzkyja, sudetskega Nemca in petokolonaša. Obe koči so Nemci požgali 14. januarja 1942 in v gorečo kočo zmetali trupa trinajstih partizanov.

dragoceno sporočilo o človeku, ki je po prestanem neizmernem trpljenju ohranil izostreno presojo, kaj je prav in kaj ni prav. Čeprav se je v njem v trenutku, ko so ga pri umiku soborci pustili samega v koči, vojskovalo grenko razočaranje z vero v človeka, je vendarle dojel strahotno resničnost človeškega boja za ohranitev golega življenja. Soborci ga niso mogli vzeti s seboj in so reševali svoje golo življenje. Tako je France spoznal, da si ga mora v skrajni stiski reševati sam, kakor ve in zmore. In zmoget je. Prav tako po dražgoški bitki in po spopadu na Mošenjski planini ni prestopil na nasprotno stran. Tudi leta 1944, ko so ga zajetega zasliševali domobranci, nemški orožniki in gestapo, je ostal čvrst, neoporečen in pokončen.

Konec letošnjega februarja je Gobovškov France navzlic svojim 82 letom še vedno čvrsta korenina: pri domu opravlja še vsa kmečka opravila. Na zunaj dobro skriva visoka leta. Vsak petek jo mahne v dolino v šest kilometrov oddaljene Poljane (386 m) in si tam nakupi vse, kar potrebuje za teden dni na svoji samotni domačiji, ležeči 760 m visoko. Živi z invalidsko borčevsko pokojnino v višini povprečne mesečne plače v republiki in je z njo nadvse zadovoljen.

Resnično lahko rečemo, da je bil skromen: ni mu šlo za to, da uveljavi status prvoborca s pravico višje pokojnine, ki bi mu po vsej pravici pripadala.²⁰

Kot nekdanjemu partizanu mi pogosto stopajo pred oči soborci, ki so za vselej ostali v gozdovih. V

Franc Igljč, Gobovškov iz Kremenika, oglar, poljanski vstajnik in borec Cankarjevega bataljona. Rojen 27. februarja 1906 kot sin bajtarja iz Kremenika št. 6. Foto: Marijan Masterl, 1987

mislih se iz današnjih časov pogosto vračam v medvojna leta. Vojskovali smo se za narodno osvoboditev in pri tem govorili, da se pripravljamo na nov, pravičnejši družbeni red. Koliko idealnih bojevnikov je dalo življenje za tako zamisel!

Če je ob sklepu podobnih premišljevanj mogoče izreči tehtno in veljavno spoznanje, bi bilo naslednje: Ko bi le med nami bilo več Gobovškovih Francetov! Njegovo 82-letno življenje je

bilo nepretrgana resnična delovna stabilizacija, skromnost in vztrajnost v boju za preživetje pa zgodovinsko zgledno ravnanje; mirne vesti lahko rečemo, da je med nami preveč takih ljudi, ki jim je lepo besedičenje, zlagano početje in osebno čaščenje več kot spomin na trpljenje partizanskih bojevnikov, ljudi, ki brez sramu, vesti in nezasluženo delijo sebi z drevesa narodnih dobrin več, ko jim pripada.

Opombe:

¹ Izjava Matevža Kordeža avtorju.

² Izjava Mirka Ambrožiča avtorju.

³ Izjava Janka Ferna.

⁴ Dokument Glavnega poveljstva z dne 1. maja 1942. Izjava Angele Retelj.

⁵ Magnetofonski zapis Franca Bička.

⁶ Izjava Dominika Lotriča avtorju.

⁷ Isto kot pod 5.

⁸ Izjava Rihteršiča in M. Žaklja.

⁹ Milan Žakelj; Gorenjska v borbi za svobodo str. 5.

¹⁰ Izjava Franca Igljčiča in pismena izjava Franca Šubica.

¹¹ Matevža v svojem razmišljanju ponuja različico, da so Nemci na svoji začrtani poti Martinček-Lipniška planina po naključju naleteli na partizane v koči na Mošenjski planini.

¹² Izjava Franca Igljčiča iz Kremenika.

¹³ France Igljčič je dejal, da bi morala Rozala pripeljati na Rudno le njegovega brata Matevža. Namesto njega je prišel Janez Jesenko Drnovšek z Bukovega Vrha, ki je Rudno bolje poznal.

¹⁴ Janez Jesenko, Drnovšek iz Bukovega Vrha, ki je prišel na Rudno, ni bil v nobenem sorodstvu s Francem Igljčičem.

¹⁵ Isto kot pod 12.

¹⁶ Izjava Rudolfa Eržena, Šimenovega z Rudnega.

¹⁷ Izjave Dominika Lotriča, Brinovca iz Dražgoš, Ludvika Jelenca iz Dražgoš in Marinke Luznar, Pajštvarjeve z Rudnega.

¹⁸ Begunjska nemška zaporniška knjiga št. 14703/I. V njej je Igljčič Franc, voden pod tekočo številko 4077 kot "bandit", ki ga je v zapor poslal gestapo iz Škofje Loke 28. aprila 1944. V Begunjah je ostal do 24. maja 1944.

¹⁹ Isto kot pod 12.

²⁰ Izjava Antona Peternela - Igorja.